

Нинослава Радошевић
Београд

НИКОНОВ ШЕСТОДНЕВНИК У РУКОПИСУ МАНАСТИРА САВИНЕ 21

Спис *О стварању света Северијана* епископа Гавале у
српскословенском преводу

Међународни научни симпозион "Никон Јерусалимљанин: вријеме –
личност – дјело", Цетиње - Скадарско језеро, 7-9. септембар 2000.

САЖЕТАК: Рукопис број 21 манастира Савине садржи *Шестоднев* који је
преписао Никон Јерусалимац 1440. године. Ради се о преводу са грчког
дела *О стварању света Северијана* из Гавале (IV/V. век). Овај
српскословенски превод настао је највероватније у XIV. веку.

Παρακαλῶ δὲ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ταῖς ἐννίοαις τῶν λεγομένων
προσέχειν. Молю же вашоу любов, мысли глаголюще внимати. «Молим да ваша
благодатност обрати пажњу на садржај оног што ћу рећи.» Усуђујем се да
цитирам, обраћајући се цењеном скупу, речи којима се Северијан епископ
Гавалски на самом почетку прве омилије посвећене стварању света обратио
своме аудиторијуму (*In mundi creationem*, PG 56, col. 430 - Савина бр. 21, л. 2а).

Мало шта знамо о животу Северијана епископа Гавале.¹ Датум његовог
рођења као ни датум његове смрти не може се са сигурношћу утврдити. Делаше
је као епископ малог града на северној сиријској обали и као омиљени гостујући
проповедник у Цариграду у време кад је на епископском трону престонице био
Јован Златоусти (398-404. године), дакле на преласку из IV. у V. век. За личност
великог хришћанског светитеља везани су и они малобројни подаци о
Северијановом животном путу и о његовом карактеру. Талентованог јереја из
унутрашњости, жељног шире друштвене афирмације, престонички црквени
кругови као и сам Хризостом су благонаклоно примили. Али, у тадашњим
драматичним догађајима у цариградској цркви и на двору Северијан је стао уз
моћнике овога света и активно је учествовао у свргавању и прогонству
златоустог јерарха. Са крајем светитељевог овоземаљског живота нестаје са
историјске сцене и сваки помен гавалског епископа, за чију смрт можемо само
рећи да се десила пре 430. године. Међутим, оставимо ове злехуде догађаје и
осуде вредне поступке у сеновитој тишини прошлости и погледајмо шта је

---

¹ J. Zellinger, *Die Genesishomilien des Bischofs Severian von Gabala*, Münster 1916, 2-7; А. Јевтић,
јеромонах, *Патрологија* 2, Београд 1984, 202-203; *The Oxford Dictionary of Byzantium*, red. А.
Kazdan et alii, New York - Oxford 1991. s. v. Severianos.

учени теолог и надарени писац оставио потомству.

Оставио је за собом епископ гавалски поприличан беседнички опус.² Поред низа омилија на велике празнике, Северијанови радови указују да је његово интересовање било углавном усмерено егзегези. Тако је његово најпознатије дело било посвећено тумачењу првих стихова прве Мојсијеве књиге, саме постању.³ Северијан је дао свој значајан обол егзегетско-омилитском жанру *шестоднева*, списа који су разматрали библијски опис божијег стварања света за шест дана.⁴ Поред неколико данас изгубљених дела овог жанра преникејског периода, до Северијановог времена су настали и чувени *Шестоднев* Василија Великог (око 329-379. године) и два хексамерална дела његовог брата Григорија из Нисе (између 335. и 340-после 394. године): *Апологија* Василијевог Шестоднева и *О стварању човека*. За разлику од Василијевог капиталног хексамералног дела и занимљивих богословских доприноса његовог брата у којима се јасно уочава настојање да се Мојсијево излагање уклопи, колико је то било могуће, у космолошки систем античке филозофије, Северијанових шест омилија *О стварању света* јасно показују да је њихов писац припадао такозваној антиохијској егзегетској школи која је тексту Библије прилазила *ad litteram*, буквално, остављајући достигнућа паганских мислилаца сасвим по страни. Не треба пак сметнути с ума да такав став не искључује познавање античке филозофије ни утицај класичног образовања на процес писања. Научници у Северијановој космогонији распознају пре свега утицај Јефрема Сирског и самог Хризостома.⁵

Словенска писменост је врло рано укључила у своје окриље Северијанове омилије *О створеним мира*. На прелазу из IX. у X. век Јован Егзарх, можемо слободно рећи генијални књижевник културног круга бугарског цара Симеона, своју хексамералну компилацију је засновао, како се види из самог наслова, на делима Василија Великог, Северијана из Гавале, Аристотела *и инициј*.⁶ Наш егзегета се нашао заиста у изванредном друштву. На српским културним просторима, Северијаново име и дело су поуздано присутни од 1263. године кад се завршило често прекидано и одлагано писарско подвизање Доментијановог ученика Теодора Граматика који је под веома тешким условима сачинио или преписао српскословенску рецензију Егзарховог *Шестоднева*.

Судбина је хтела да су плодови Северијанових интелектуалних напора често губили свој ауторски идентитет и појављивали се као дела Јована Златоустог. Тако се и у једном кодексу српске редакције из осамдесетих и деведесетих година XIV. века који се вековима чувао у манастиру Њамец, а данас је међу рукописима Румунске академије наука (бр. 148), под именом

² M. Geerard, *Clavis Patrum Graecorum, II*, Brepols - Turnhout 1974, 468-477 (n. 4185-4295).

³ *In cosmogoniam homiliae 1-6*, PG 56, 429-500. Cf. Zellinger, *Genesishomilien*; *Clavis patrum Graecorum*, n. 4194.

⁴ F.E. Robbins, *The Hexaemeral Literature*, Chicago 1912; J. C. M. van Winden, *Hexaemeron, Reallexikon f. Antike u. Christentum, XIV*, Stuttgart 1988, coll. 1250-1269.

⁵ Zellinger, *Genesishomilien*, 67, 69 et passim.

⁶ R. Aitzetmüller, *Das Hexaemeron des Exarchen Johannes I-VI*, Graz 1958 - 1971. Уп. и превод Н. Кочева на савремени бугарски језик овог знаменитог дела, Софија 1981.

Хризостомовим нашао и *Шестоднев* Северијана из Гавале, у седам слова.⁷ Овај за нас битан превод који препознајемо у *Никоновом шестодневнику* био је преписан и у уништеном рукопису 444 (314) Народне библиотеке у Београду из XV. века⁸ као и у рукопису 203 (367) Московске Синодалне библиотеке са краја истог века.⁹

Одломци Северијановог дела били су интерполирани и у српски превод *Шестоднева* Василија Великог настао највероватније у другој половини XIV. века и преписиван у читавој једној породици рукописа од којих је најстарији зборник манастира Хиландара бр. 405 датиран негде око 1400. године.¹⁰

Током XV. века појавио се и превод скраћене верзије шест Северијанових беседа познате већ у грчкој рукописној традицији. Овај српски превод забележен је у једном зборнику XV. века манастира Крушедола (бр. 71) који се данас чува у Музеју Српске Православне Цркве,¹¹ у кодексу САНУ 24 из XVI. века,¹² као и у три нестала рукописа Народне библиотеке у Београду (НББ 477, XV. век, Матић, 200, XV/XVI. век и НББ 472, XVII. век).¹³

Још на један начин је Северијанов Шестоднев био познат нашем читаоцу. За своју чудну конструкцију васељене Козма Индикоплов је користио и Северијанов текст.¹⁴ Српскословенску редакцију овог производа антиохијске егзегетске школе имамо сачувану у познатом *врхобрезничком рукопису* из 1649. године (Пљевља 79).¹⁵

Вратимо се сад рукопису који нас занима, зборнику манастира Савине бр. 21, који је 1439/40. године саставио духовник Јелене Балшић и врсни

⁷ Р. Р. Panaitescu, *Manuscrisele slave din biblioteca Academiei RPR, I*, Bucuresti 1959, 188 sq.

⁸ Љ. Стојановић, *Каталог Народне библиотеке у Београду*, Београд 1903 - 1982, 211.

⁹ А. Горский, К. Невоструев, *Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки, II, 2*, Москва 1859, 628-632.

¹⁰ Н. Радошевић, *О словенским преводима шестоднева у манастиру Хиландару и о рукопису Хил. 405*, Хиландарски зборник, 10 (1998) 183.

¹¹ С. Петковић, *Опис рукописа манастира Крушедола*, Сремски Карловци 1914, 176.

¹² Љ. Стојановић, *Каталог рукописа и старих штампаних књига. Збирка Српске краљевске академије*, Београд 1901, 174.

¹³ Ст. Новаковић, *Српско-словенски зборник из времена деспота Лазаревића*, Старине 9 (1877) 3; Стојановић, *Каталог Народне библиотеке у Београду*, 312 и 325; С. Матић, *Опис рукописа Народне библиотеке*, САН, Београд 1952, 151.

Уп. *Разглаголник*, зборник који је у XVIII. веку саставио Гаврил Стефановић Венцловић, где се у наслову овог текста поред Северијановог спомиње и име Василија Великог (САНУ 135, л. 512а - 518б). У једном другом Венцловићем рукопису, такође из збирке САНУ (бр. 137) овај текст је донет на народном језику (изд. Г. Витковић, *Гласник СУД*, 67 (1887) 390- 396. В. Стојановић, *Збирка СКА*, 109 и 156; Д. Драгојловић, *Развој филозофске мисли код Срба у доба феудализма*, Нови Сад 1998, 198 сл.

¹⁴ W. Wolska, *La Topographie Chrétienne de Cosmas Indicopleustès*, Paris 1962, 26 et passim.

¹⁵ V. Jagić, *Kozma Indikoplov po srpskom rukopisu g. 1649-e*, Spomenik 44 (1922) 1-37; A. Jacobs Kosmas Indicopleustes, *Die christliche Topographie in slavischer Übersetzung*, Byzantinoslavica 40 (1979) 183-198.

књижевни посленик Никон Јерусалимљанин.¹⁶ Већи део овог кодекса чини један *Шестоднев*, који, мада недостаје први лист, можемо лако идентификовати као препис интегралног превода Северијановог хексамералног дела, превода који је највероватније настао у XIV. веку и чији најстарији примерак имамо у рукопису Румунске академије наука бр. 148, где се, већ смо напоменули, Северијанов текст појављује под именом Јована Хризостома. Северијан је, према обичају тога времена, читао својих шест беседа за време великог поста шест вечери за редом, али је у једној грани грчке рукописне традиције између 5. и 6. беседе била укључена једна његова засебна омилија *Како је Адам добио душу и о Христовој патњи*.¹⁷ Такав један предложак је имао пред собом и словенски преводилац.

Како је изгледала Северијанова слика света? Пратећи излагање *Књиге постања* Северијан стварање дели у две етапе. Прво је ни из чега «от несоуциих» створена праматерија – «вещи тваремь» (л. 26 - PG 56, col. 433), а затим је Бог по своме нахођењу обликовао ту материју, побринуо се за њено формирање и украшавање – *въвбраженіе и красотѣ тваремь... Сътвори оубо небо небывшее, и землю небывшую, бездны небывшіих, вѣтры, въздухъ, огнь, водоу. Всакые раждаемые вещи въ пръвы днь сътвори* (л. 3а). Тада су настала и четири основна елемента (*стихы* - л. 4а - col. 435). Светлост насталу првог дана, по саставу сличну анђелима и људској души, Северијан приближава човеку створеном последњег дана. Заправо, људски ум (*разоум*) је тај који даље унапређује оно што се захваљујући светлости на земљи указало. Пшеницу, грозд, вуну (*шанинѣ*)... светлост разума је претворила у хлеб, вино, ризу... (л. 6а – col. 436).

За разлику од неба створеног првог дана, «горњег неба» (*вѣрховъ*), тек је другог дана сачињен небески свод «стерѣнца, тврдъ. Северијан га пореди са згуснутим и кондензованим димом који се пење навише (*и внигда вьстечеть къ высотѣ, въ дебелиноу облакоу вьмѣняетъ*). Његов настанак се објашњава претварањем небеских вода у чврсто тело налик кристалу (*гоустина кристаловидна*) по коме се крећу небеска светила. Тако је водена маса подељена на доње и горње воде. Северијан детаљно објашњава сврсисходност горњих вода. Прво, чувале су свод да га велика небеска светила не запале и не истопе (л. 14а) а друго, спречавале су да светлост прође кроз иначе провидан свод, заустављале је и враћале на земљу (*воды прѣвнше небесъ... пламень слънцоу и лоуиѣ испосилают*). Када дође дан Страшног суда, горње воде ће се разићи, небо ће се расточити а звезде ће пасти јер неће више имати подлогу по којој би се кретале (*не имѣше пѣти, ни шьствѣа* л. 14б – col. 442). Као што је већ рекао на самом почетку свог *шестоднева*, Северијан је видљиво небо замишљао као средњу таваницу која дели простор двоспратне зграде - *тако же въ домѣ двоекровнѣ посрѣд внидет дръвни кровъ* (I 4, л. 3 а - 433).

Настављајући своје излагање Северијан каже да треба *дивити же се*

¹⁶ Д. Богдановић, *Инвентар рукописа манастира Савине*, у књизи: Д. Медаковић, *Манастир Савина. Велика црква, ризница рукописи*, Београд 1978, 93. Поред Северијановог *Шестоднева* овај кодекс садржи неколико састава исихастичке садржине.

¹⁷ Zellinger, *Genesisihomilien*, 40 sq.

сбывшимсе и поклонати се зыждител (III 1, л. 20а – col. 447). Бог је као **мирский хоудожникъ** украсио небо сунцем, месецем и звездама, земљу је овенчао цвећем и биљем, **всоу тварь различно оупьстрыи**.

Трећег дана је Бог сакупио воде и **раздѣли въ море, въ рѣкы, въ источники, въ езера, въ стоуденце** (л. 22б - col. 449). Слично је било и са светлошћу. Антиципирајући дела следећег дана Северијан прича о томе како је од светлости створене првог дана Творац обликовао различита светила по сопственом нахођењу, "тамо светлост, овде звезде". Као што би ко грумен (**оукроуцхъ**) злата разделио на **малы пенезе** тако је Творац (**τεχνίτης, хытрьць**) расподелио светлост јединствене суштине на сунце, месец и звезде. Приликом сакупљања вода појавило се копно, **соуша**. Тада Бог нареди да израсту биљке и појаве се животиње по својим врстама, **по родоу и по подобию**. Категорија подобија (**ομοιότης**) подстакла је Северијана да иступи против јереси аномејаца који су тврдили да Син није подобан, **ὁμοιος** Оцу (III 1, л. 20б-21б – col. 447-448).

Северијан уочава као проблем чињеницу да небеска светила осветљавају земљу одозго, док је природа светлости и ватре да шаље свој пламен и зраке навише. Решење проблема је у Божијој одлуци. Бог је природи елемента наметнуо своју узду. Небеска светила зраче на земљу не према својој природи него по Божанској наредби (**такъ да не по естествоу сѣаетъ, нь по повелѣнїю** - л. 23б). Божанска бесмртна и невидљива рука одређује такође колико ће се воде у облику кише излити из облака. Претходно сакупљену из мора, "слану будући", претвара у питку воду и њом напада земљу.

Северијан сматра за неопходно да, као и Василије Велики, помен небеских светила искористи за оповргавање астрологије (**звѣздословесїе**) категорички тврдећи да небо не даје никакав знак о људском животу (**во животѣ чловѣчьцѣм никаково знаменїе подаваетъ небо**, III 3, л. 24б – col. 450). Божанско човекољубље се зато побринуло да се захваљујући звездама, између осталог, човек обавести о метеоролошким појавама, да морепловац избегне опасност као и да земљорадник сазна за погодно време орања .

Међутим, сасвим супротно Василију Великом, Северијан не прихвата античку геоцентричну теорију о сферичном небу. Бог није створио сферу која се окреће (**коло валгающе се** - л. 27а). Кретање сунца се не објашњава залажењем под земљу него хоризонталним кретањем ка северу где се оно сакрије за време ноћи иза велике водене масе (л. 27б). Теорије којима нас уче "хеленска деца" губе сваку вредност пред Светим Писмом, "нашим учитељем".

Месечеве мене сликовит су пример за Северијана људског живота од рођења до смрти и његове судбине која га чека захваљујући Христовом спасењу (л. 28б. – col. 453).

О биљном и животињском свету Северијан не говори предуго. Нарочито инсистира на разлици између глагола **εξαγαγέτω, да изведеть земля четвѣреногнн звѣри** и **βλαστησάτω, да прозевнетъ земля быліа травнаа** (III 1, л. 21б – col. 448). Разлика је била у томе да биље сваке године из земље ниче, док у животињском свету је само први примерак настао из земље а даље се свака врста за себе репродукује.

Када је сва земља била украшена, време је било да се појави човек, њен господар. «Све је било спремно, само човека није било» (и **вѣса готова вѣхоу, и чловека не вѣше** - IV 5, л. 40б, col. 462).¹⁸ Прво је морала кућа да се среди и украси, каже Северијан, пре него што се њен газда (**домоу владыка**) усели. И тако је Бог створио људско биће по своме обличју.

Помен стварања човека по обличју Божијем била је прилика за Северијана да експлицитно искључи сваку могућност божанског антропоморфизма. «Чак и данас,» каже Северијан, «постоји јерес оних који тврде да је Божанство **чловековбразно.**» Сваку сличност човекову са божанством треба схватити у етичком смислу (**по добродѣтели** – κατ' ἀρετήν) а никако у односу на физички лик (**елико кѣ телесномѣ лицѣ** - 57а, col. 474-475). Обличје Божије се исказивало и у власти коју је човек добио над животињским светом. Редослед стварања (**чинѣ съдѣлованіа**) указивао је у обрнутом смеру на редослед власти (**чинѣ владычествоу**). Створен последњи, добио је прво место међу живим бићима. Као потврду свог господарења на земљи човек је добио од Бога задатак а уједно и привилегију да именује животињске врсте.¹⁹ Свакој животињској врсти **имѣ положи ѿдам**, а Бог се није противио него се сложио (В 7, л. 64б – col. 481).

Формирајући човека Бог се побринуо не само о сврсисходности (**ноужда**) његовог организма него и о естетском моменту (**влаголѣпїе**), о симетричности и хармоничности делова његовог тела (л. 57б, 58а – col. 476).

Господару земаљског раја Бог је желео да створи жену. Од ребра Адамовог створио је Еву и узевши на себе, у свом човекољубљу, улогу оца и мајке довео је човеку невесту (л. 66б, col. 483).

Сам Рај је Северијан замишљао врло конкретно, као реални, додуше идиличан, предео негде на Истоку. Он се љути на алегоријске интерпретације неких својих претходника који су у Рају видели духовна, небеска пространства. Поборник антиохијског, реалистичног тумачења библијског текста, он се чуди откуд би у једном духовном простору могла да расте смоква или да тече река која ће се касније поделити на четири видљиве, познате реке: Тигар, Еуфрат, Геон (Нил) и Фисон (Дунав).²⁰ У својој пророчанској мудрости Бог је Рај направио пространим припремајући га за будуће праведнике (В 6, л.60б, 61а – col. 478).

Последња, шеста беседа оригиналног Северијановог дела (у Никоновом *Шестодневику* седма), посвећена је првородном греху. У човековом «царском и господарском боравишту» (**царское и властельское зготованіе**), у богатим

¹⁸ Врло слично говори и Григорије Ниски у свом спису *О стварању човека*: “и све богатство твари и на земљи и на мору **готово вѣ**, само оног ко би у томе уживао још није било” (Хил. 405, 108б - PG 44, col. 132 С). В. Н. Радосевић, *Григорија Ниског посланица епископу Петру "О лику човечијем", Осам векова Хиландара. Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура*, Београд 2000, 374.

¹⁹ Zellinger, *Genesisihomilien*, 94 sq.

²⁰ Ове рајске реке су биле познате и Константину Филозофу, биографу деспота Стефана Лазаревића. В. П. Поповић, *Четири рајске реке (Једно место из Константина Филозофа)*, Глас СКА 171, Други разред 88 (1937) 161-176.

водама натапаном врту, расле су три врсте дрвета. Једна је пружала човеку физичку храну, омогућавала му да живи (**вѣхочу дрѣвеса питати его**). Друго је било дрво сазнања добра и зла (**вѣше дрѣво искоушающе его**). Треће, дрво живота, требало је да осигура човеку бесмртност (**вѣше дрѣво въ еже емоу виноу жити** - л. 76). Рај је био окружење блаженог живота Адама и Еве, њиховог дружења са змијом, и њиховог пада. У једном сценски замишљеном тексту драматичног набоја одвија се прича **гѣхѡпаденїа**. Ту су сви актери: змија, иначе једна од најинтелигентнијих животиња (**зміи моудрѣишии паче вьсѣх звѣрей**), Ева која је подлегла наговору полакомивши се да заједно са Адамом постану такмаци Божији, **сѣтъчници Богоу**, и сам Адам који се приклања Евиној накани само из слабости према њој. Сматрајући да је човек, створен по обличју Божијем, обдарен толиким умним особинама, морао бити упознат са категоријом добра и пре него што је кушао забрањени плод, Северијан констатује да је тек после преступа човек схватио да добро и зло проистичу из различитог односа према Божијој наредби (**добро вѣше послушати Бога, а зло еже прѣслушати его**, л. 82б col. 489). На крају се појављује сам Бог, сваком понаособ директно изриче казне и одређује непосредну будућност. Ипак, у својој човекољубљу, оставља отшкринута врата нади на васкрсење из мртвих (**надеждоу въскресенїю**, л. 93а).

У редоследу стварања Бог је водио рачуна о потенцијалним слабостима будућег људског рода. Небеска светила су створена тек трећег дана не толико због тога што раније није било небеског свода на коме би била смештена нити због тога што није још било плодова које би требало загревати већ понајвише зато да се не би створила људска заблуда у приписивању сунцу (**естествомь слнѣчнымь**) улоге првог покретача. Светила је Бог сачинио изван неба и онда их учврстио за свод (**сѣтвошилъ свѣтила извнѣ неба и тогда въдрозы их горѣ, тако хѡдожникъ** - л. 22б). У тренутку када је створен, месец је био пун. Не би било наине добро да се Божије дело одмах покаже крње (**пофѣзовати се дѣлоу** - л. 23а).

Северијан даје своје одговоре многим егзегетским дилемама. *Дух Божији који се дизао над водама* заправо је **въздоушное естество**, односно кретање ваздуха (**въздѣшное шѣствїе**) а никако нестворени Свети Дух (л. 3б и 5б). *Тама над безданом* не представља некакво осенчење неба (**ѡбсѣниенїе небесное**) већ је стварају облаци. Гностичку интерпретацију којом се тама изједначава са ђаволом, Северијан одбацује с индигнацијом као **нечестїе** које су се неки јеретици дрзнули да предложи (л. 5а).²¹ За разлику од својих претходника, егзегета, Северијан схвата библијски термин «невидљива» земља, као «неукрашена». **Никако же вѣше скрашена цвѣты, ниже посадовїемь и плоды вѣнчана, ниже рѣками и источники прѣпоасна, ниже ипїим благокрасїем скрашенна** - л. 13а.

Често су се егзегете, и хришћанске и јеврејске, питале коме се Бог обратио кад је рекао у множини «да начинимо човека по својој обличју». Уз Василија и Хризостома Северијан категорички искључује могућност да су у

²¹ Zellinger, *Genesisihomilien*, 67, 73.

питању били анђели и овај плурал повезује са тринитарном доктрином.²² Плурал «да начинимо» указује на број (**множество**) ипостаси а једнина «по своме обличју» објашњава једносушност Свете Тројице (**да единосоуцие ѡповѣсть** - л. 44а). Анђели такође представљају део твари. Подређени положај који човек има у односу на бестелесну анђеоску природу, последица је његовог пада и привремено је стање. Кад поново досегнемо до врлине (**вѣнегда во зѣло стигнемъ въ вѣрѣ добродѣтелию**), нећемо превазићи анђеле али ћемо се са њима изједначити (IV 5,6, л. 42а-б – col. 463-4). Северијан сматра неопходним да истакне приликом постања присуство Светог Духа, равноправног и активног учесника (σύμβουλος, **сѡвѣтникъ**) процеса стварања (V 2, л. 53а – col. 472). Улога Свете Тројице, обавезна у чину крштења, незаобилазна је и приликом стварања (л. 53б). «Без Оца и Сина и Светог Духа нема ни постања (**не прѡва тварѣ**), ни крштења (**не вторѡе порожденіе**), ни васкрсења (**не конѣчное въскрѣщеніе** л. 54б)».

Да би објаснио оно што се десило приликом стварања света Северијан користи различита тумачења и различите примере. Понекад доноси логичка и наоко реалистична објашњења, понекад препознаје алузије у поетски сведеном тексту псалама или у симболично сликовитом језику пророка.

Уобичајено је у богословљу да се Стари Завет тумачи као наговештај свега онога што се десило после Христовог оваплоћења. Северијан пак у формалном погледу као да понекад користи обрнути проседе: тумачећи појаве при стварању света он као објашњење даје пример догађаја из Новог Завета. Рецимо, на почетку трећег слова да би својим слушаоцима објаснио настанак небеског свода, створеног другог дана од опште материје, као потврду доноси пример Христа који је пагански многобожачки еклектицизам и плурализам сабрао у једну веру, апостолом Павлом названу тврду – **тврда** - στερῶμα (л. 20б – col. 447).

Северијан је и иначе био познат као љути противник сваколиких јереси свога времена. Тако у омилијама на шестоднев оптужује, на пример, аномејце због претераних и неумесних питања: **како съвѣра се вода и где съвѣра се?... и съвѣраши се где съместит се?...** итд. Немајући праве вере јеретици се не задовољавају речима Светог Писма, него им је својствено да радознано истражују узроке, **искати вѣщи**. Неспособни да схвате оно што им је пред очима, не стиде се да завирују у божански бездан, у оно што је људском уму недостижно (**непостыжимое** - л. 20б).

Видели смо већ да су пагански филозофи по Северијану празнослови (**моудрѡлбствѣшють соѡетѡсловци**, III 4, л. 27а – φιλοσοφοῦσιν οἱ ματαολόγοι, col. 452), да су јеретици највећи непријатељи истине, а повремено наилазимо и на, наравно много блажу, полемику са претходницима, ортодоксним светим оцима. Деси се да њихова мишљења буду благочестива али не и истинита. Изложени су критици и заступници алегоријског тумачења у егзегези. «До тог закључка нисмо дошли бавећи се алегорезом (ἀλληγοροῦντες) него контемплацијом и истраживањем (ἐθεωρήσαμεν τῆ ἱστορία).» Преводаца се на овом месту није сасвим снашао, али је занимљиво да је реч θεωρία етимолошки повезао θεός са и

²² Zellinger, *Genesishomilien*, 91 sqq.

превео као **БОГОВИДЕНИЕ** (IV л. 36).

Врсни проповедник Северијан се труди да одржава сталну напетост и да не губи контакт са својим слушаоцима. Завршавајући своју прву омилију каже верницима да је већ касно, јер је, као и на крају првог дана стварања, настало вече (л. 6б). Следећих дана он их подсећа на оно шта су чули у претходим проповедима, обраћа им се питањима и подстиче њихову пажњу: **ВНИМАИ, ИВО МЫСЛ ГЛЪВКА**, пази, јер мисао је дубока!

Пажљиви преводац прати грчки текст углавном се не одвајајући од њега, реч по реч. Веома је занимљиво погледати како је пренео Северијанове етимолошке комбинације које имају неког смисла искључиво на језику оригинала. Неки примери етимологизирања, коме је Северијан склон, губе свој смисао у процесу превођења, као што су на пример 'ημέρα (дан) и 'ημερον 'ημερότης (питомост, благост, у преводу **кротко, кротость** - л. 6б) Међутим, у неким случајевима је и српски језик давао могућност да се етимолошка објашњења пренесу. Зашто се небески свод назива *тврдо*? Зато што га је Бог од згуснутих вода *утврдио* - л. 13б). Екстазу, 'έκστασις Северијан објашњава стањем у коме човек изгледа као да је изван самог себе, буквално «стоји изван себе», 'έξω 'εαυτοῦ στήκει. У превод су унете неке измене и словенска реченица задржава смисао (В 8, л. 65б – col. 482). Понегде, неки нарочити грчки израз словенски преводац као да није разумео. Тако хришћански назив за пагане οἱ 'έξω, *они споља, који су изван Богом даног учења*, као да није познат преводиоцу Северијановог списка (III 5, л. 27а – col. 452). Често цитирано тумачење Адамовог имена по почетним словима страна света 'Ανατολή, Δύσις, 'Αρκτος, Μεσημβρία, чиме се истицао екуменски значај првог човека - чини се да преводац интерпретира са разумевањем: **АЗЪ ВЪСТОКЪ, ДОВРО ЗАПАДЪ, АЗЪ ПОЛОУНОЦЪ, МЫСЛИТЕ ПАДЪНЕ** (л. 55а – col. 474).

Не заборавимо да споменемо занимљиви цртеж на маргини листа 13а (шематски приказ земље и симболи сунца и месеца), највероватније преузет из грчког предлошка.

Мада не чини првобитно део *Шестоднева*, омилија о Адамовој души се садржајно и стилски сасвим лепо уклапа у целину дела. «Пошто Бог сатвори васељену и украси небо сунцем и месецом и звездама, такође и земљу нашара, рекама и изворима опасану и цвећем и садницама овенчану, и море огради свакојаким благолепијем...» долази на ред и **СЪЗДАНИЕ БОЖЕСТВЪНАГО ОБРАЗА**(л. 68б). Низом кратких реченица повезаних анафором Северијан се диви разноврсном склопу људског тела: «Како сагради кости, ребра, како очи створене беху, како жиле, како непца, како се преобрати у цревну разноврсност, како постави језик, како се истањише усне, како се извајаше ноздрве, како се посадише уши, како израстоше власи» (л. 72а). Сачинивши му прво тело Бог је затим човеку удахнуо душу. Томе га је бескрајно одликовао али и изложио опасности да је изгуби. Стварање Еве од Адамовог ребра Северијан повезује са Христовим патњама којима је искупио првородни грех.

«Благодаримо Бога што смо, изгубивши рај због сагрешења, у Царство Небесно позвани» - **Благодарствоуемъ Бога како ради ради прѣстоупленіа изгоубивше, въ Царство небесное звани выхомъ** (л. 75а).